

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת בהעלותך, תשע"ג
מספר 1018

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

פסח השנה השנייה יוסף פריאל

חמשת הפסוקים הראשונים בפרק ט בבמדבר, עוסקים בציווי הא-לוקי להקריב גם בשנה השנייה במדבר את קרבן הפסח, ובביצוע של צו זה, רק החל מפס' ו מתחילה פרשת פסח שני.¹ ולגופה של פרשה: [א] וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה בְּמִדְבַר-סִינִי בַשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה לְצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר: [ב] וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ: [ג] בְּאַרְבַּעַה עָשָׂר-יוֹם בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה בֵּין הָעֲרֵבִים תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ בְּמוֹעֲדוֹ כְּכָל-חֻקְתָּיו וְכָל-מִשְׁפָּטָיו תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ: [ד] וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח: [ה] וַיַּעֲשׂוּ אֶת-הַפֶּסַח בְּרִאשׁוֹן בְּאַרְבַּעַה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעֲרֵבִים בְּמִדְבַר סִינִי כְּכָל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה כִּן עָשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל. פרשה זו מפתיעה משתי סיבות:

ראשית, מה צורך בציווי על הפסח, הלוא רק לפני שנה צוו בני ישראל לעשותו ועשוהו ברוב אומץ כמתואר באריכות רבה בשמ' יב,² ובדרך כלל אין דרכה של תורה לחזור על מצוות שכבר ציוותה עליהן אלא ב"משנה תורה"? שנית, גם נוסח הציווי מפתיע: כפי שהודגש, השורש "ע-ש-ה" נזכר שש פעמים בפרשה, כלומר התורה מדגישה יותר מן הרגיל את הציווי והעשייה. ומדוע? על כורחנו עלינו להניח שללא הציווי לא היו עושים. מה סיבת הדבר?

התשובה המפתיעה היא שהפסח, קרי, קרבן הפסח, הוא מצווה התלויה בארץ.³ כך כתוב בפירוש פעמיים בספר שמות:

וְהָיָה כִּי-תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָתַן ה' לְכֶם פְּאֶשֶׁר דָּבַר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-הָעֶבְדָּה הַזֹּאת" (שמ' יב:כה); וְהָיָה כִּי-יִבְיָא ה' אֶל-אָרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לֵתֵת לָךְ אָרֶץ זְבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ וְעַבְדְּתָ אֶת-הָעֶבְדָּה הַזֹּאת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה. שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכַל מִצֵּית וּבִיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לַה' (יג:ה-ו).

ואם כן, מדוע צוו בכל זאת להקריב את הפסח בשנה השנייה? אין לנו אלא לומר שהדבר נעשה כדיעבד. התורה אומרת בפירוש (במד' יד:לד) שחטא המרגלים הביא לסיבובם של בני ישראל במדבר עוד ארבעים שנה (בפועל

* הרב ד"ר יוסף פריאל מרצה לתנ"ך במרכז ללימודי יסוד ביהדות, במכללת "אורות ישראל" ובמכללת "גבעת וושינגטון".
1 ציינו זאת נכון י"צ מושקוביץ בסדרת דעת מקרא (ירושלים תשמ"ח); י"מ רוזנברג (עורך), מדריך למורה – במדבר, האגף לתכניות לימודים, ירושלים תשנ"ב; המדריך למורה בעריכת מ' חסון (ואחרות), דרכי לבמדבר, הוצאת מעלות, ירושלים תשנ"ה. לא עשו כן י' מילגרם בסדרת עולם התנ"ך (תל-אביב 1993); ליכט בפירושו לבמדבר (י' ליכט, פירוש על ספר במדבר, ח"א, ירושלים תשמ"ה, עמ' 131); גריי בסדרת ICC (George Buchanan Gray, Edinburgh 1903); בוד בסדרת Philip WBC (J. Budd, Texas 1984); לויין בסדרת Anchor Bible (Baruch A. Levine, New York 1993); דיוויס בסדרת NCB (Earl W. Davies, Grand Rapids 1994). קנייריס וקוטס בסדרת OTL (Rolf P. Knierim & George W. Coats,)
2 "The Report about the Passover at Sinai" (2005 Michigan) יצרו הגדרת ביניים:
וזאת כבר שאלת ר' אבא בזוהר בהעלותך:

3 "א"ר אבא: מ"ט אזהר להון הכא על פסחא והא אתמר להו במצרים? אלא בשנה השנית הוה, דישראל חשיבו דהא פסח לאו איהו אלא במצרים, וכיון דעבדו ליה זמנא חדא במצרים חשיבו דלא אצטריך יתיר. אתא קודשא בריך הוא ואזהר לון עליה, דלא יחשבון דהא קא עבר זמניה במצרים ולא יצטריך". [=מדוע הזהירים על פסח, הלוא הוא כבר נאמר להם במצרים? אלא ששנה שנייה הייתה, וישראל חשבו שפסח זה נקבע להיעשות במצרים בלבד, וכיוון שעשו אותו פעם אחת במצרים לא יהיו חייבים בו עוד. בא הקדוש ברוך הוא והזהירים עליו, שלא יחשבו שעבר זמנו במצרים ולא יצטרכו עוד.]

כך בספרי בהעלותך סז, ובעקבותיו הרמב"ן (ט:א), אף כי אין צורך במדרש זה, שהרי אלו פסוקים מפורשים כפי המצוטט מעלה.

שלושים ושמונה וחצי שנים), אך התורה לא אומרת שחטא העגל גרם שעם ישראל הגיע בכלל למצב שבשנה השנייה הוא במדבר, אך זאת כנראה האמת.⁴

התכנית הא-לוקית הייתה שבתוך מאה ימים יגיע העם לגבול הארץ המובטחת, על פי החישוב: חמישים ימים מיציאת מצרים (שמ' יב:נא) עד מתן תורה (שם יט:יא),⁵ ארבעים ימים שהה משה בהר כדי לקבל לוחות (שם כד:יב), ועוד צפויה הייתה להם דרך של "אחד עשר יום מחרב דרך הר שעיר עד קדש ברנע" (דב' א:ב) – סה"כ מאה ימים. חטא העגל ושבירת הלוחות הביאו לעיכוב הארוך שהרי בעקבות השבירה נאלץ משה לעלות לקבל⁶ לוחות שניים. אחר כך⁷ בא ציווי המשכן,⁸ הקמתו וחניכתו בא' בניסן⁹ בשנה השנייה,¹⁰ והגעת ראש חודש ניסן של השנה השנייה גררה ציווי מפתיע של קיום הפסח גם במדבר.¹¹ כיוון שהדבר היה חריגה מן התכנון, מדגישה התורה שוב ושוב את הפועל "ע-ש-ה", כי עשייה זו לא הייתה צפויה. ואכן, חז"ל לומדים¹² מן הניסוח החריף בסיפור המילה שמל יהושע את העם – "היום גִּלּוּתִי אֶת תְּרַפַּת מְצַרִּים מְעֲלִיכֶם" (יהו' ה:ט), שלא עשו מלבדו שום פסח במדבר.¹³

אבל יש עוד היבט לפסח זה. הציווי עליו ניתן באחד לחודש הראשון (במד' ט:א), שהוא היום השמיני, כלומר יום חנוכת המשכן, אבל הוא גם יום מות נדב ואביהוא. המשבר שחוה העם ביום זה בלתי נתפס: אותה אש שירדה מהשמים ואכלה את הקרבנות (ויק' ט:כד) היא שכעבור דקות אכלה את שני בני אהרן (שם י:ב). אילו ניסה אדם לדבר עם העם השבור כל-כך על קיום מצוות הפסח שמשמעותה חירות, לא היה השומע מבין, שהרי על איזו חירות יש לדבר לאחר שמרגיש האדם שהשתדלותו לתקן את חטא העגל נכשלה?¹⁴ מות נדב ואביהוא העלה אצל הנוכחים את השאלה מהו כבוד ה': "אש של אהבה" או "אש אוכלת"? אשר על כן נצרך לבוא הציווי המודגש כל-כך: "ויעשו"; "תעשו"; "תעשו", כי הדבר לא היה ברור לעם כלל ועיקר. נמצאנו למדים שפרשת פסח השנה השנייה פרשה קטנה היא אך חשובה בתולדות העם.

⁴ כך גם הניח הרב אליהו כי-טוב, **ספר הפרשיות**, במדבר ח"א, ירושלים תשמ"ד, עמ' רמז-רמח.
⁵ ומחלוקת בבבלי, שבת פו ע"ב, אם ו' או ז' בסיון.

⁶ לא באותה צורה, שהרי לוחות אלו פסל משה בעצמו (שמ' לד:א ורש"י שם).

⁷ לפי רש"י (שמ' לג:יא), הייתה עליה אמצעית של ארבעים יום נוספים למטרת תפילה.

⁸ והדברים כנראה נבעו אלו מאלו. ראו למשל א' שילה, "בניית המשכן – לכתחילה או בדיעבד?" **שמעתין**, 150 (תשס"ג), עמ' 93-88.

⁹ ראב"ע (וי' ט:א) מניח שהחנוכה הייתה בח' בניסן.

¹⁰ הדבר מופיע הן בשמ' מ:יז, הן בויק' ט:כג והן בבמד' ז:א. על המבט השונה של כל ספר לאירוע ראו הרב יהושע שפירא, "משכן אחד שלוש חנוכות", **דף שבועי לפרשת נשא**, תשנ"ח (מס' 239).

¹¹ חיזוק לדרךנו שגם חטאים אחרים מלבד המרגלים גרמו עיכוב במדבר הם דברי חזקוני בפס' א (המרחיבים את דברי רש"י): "גנות הוא להם, שאם לא חטאו במתאוננים היו נכנסים לארץ באותו אייר כדכתיב 'וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בְּעֶשְׂרִים בַּחֹדֶשׁ וְגו' (במד' י:יא) וַיֵּאמֶר מֹשֶׁה לְחַבְבֹּ... נִסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל-הַפְּקוּם וְגו' (שם כט), ופרש"י: מיד עד שלשה ימים אנו נכנסים לארץ וכו', והיו עושין פסחיהם בארץ, ועכשיו חטאו ועשו שם חדש כדכתיב 'לא יום אֶחָד תֵּאֱכָלוּ...עַד חֹדֶשׁ יָמִים' (שם יא:יט-כ). משם באו לְחַצְרוֹת (שם יא:לה) ועשו שם שבעת ימים להסגר מרים."

¹² בבלי יבמות עא ע"ב; תוס' קידושין לז ע"ב, ד"ה "הואיל ונאמרה"; גור אריה למהר"ל על במדבר ט:א, ודיון ארוך בספרו של הרב יהודה קופרמן, **נתעלמה ממנו הלכה**, ירושלים תשנ"א, עמ' ט-נג.

¹³ הסיבה היא שלא היו נימולים, והתורה דורשת "וְכָל-עָרְלָל-לֹא-יֵאָכֵל בּוֹ" (שמ' יב:מח). ניתן לשאול על מדרש זה, והלוא אלו שיצאו ממצרים היו נימולים ויכלו לעשות? אלא שכנראה סיבת הדבר היא שזאת מצווה התלויה בארץ, כנזכר לעיל, ולכן גם הנימולים לא קיימו את הפסח במדבר.

¹⁴ בתנחומא (בובר) נשא כט נאמר: "מה כתיב שם וְהֵם הִבִּיאוּ אֵלָיו עוֹד נִדְבָה בַּפֶּקֶר בַּפֶּקֶר" (שמ' לו:ג) – אמר ר' יוחנן: לשני בקרים הביאו כל מלאכת המשכן. עולה מכאן שהעם השתדל מאוד בהקמת המשכן למרות הקשיים הרבים של איסוף חומרי גלם בתנאי מדבר, וכך הקמת המשכן הייתה תהליך של תשובה על מעשה העגל. תהליך זה הגיע לשיאו ביום החנוכה (א' ניסן), אך עד מהרה נהפך ליום משבר גדול.